

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 258-259; a.mlf., *Tefsîr*, IX, 82-84; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 52; Sa'lebi, *Arâ' isû'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 180-183; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 319-321; İbn Kesîr, *Tefsîr*, İstanbul 1985, III, 507-512; a.mlf., *el-Bidâye*, I, 322; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, IX, 112; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1958, I, 312-313; VIII, 133; T. H. Gaster, *Myth, Legend and Custom in the Old Testament*, New York 1969, s. 303-310; Abdullah Aydemir, *Tefsîrde İsrâiliyyât*, Ankara 1979, s. 237-244; I. M. Price v.dğr., "Balaam", *JE*, II, 466-469; D. B. Macdonald, "Bel'am", *JA*, II, 464-465; R. F. Johnson, "Balaam", *IDB*, I, 341-342; W. F. Albright v.dğr., "Balaam", *EJd*, IV, 120-125; G. Vajda, "Bal'am", *Et*² (Fr.), I, 1014; a.mlf. v.dğr., "Bel'am b. Bâ'ûr", *İDMİ*, IV, 796-797.

ÖMER FARUK HARMAN

BEL'AMÎ, Ebû Ali

(أبو علي بلعمي)

Târîh-i Taberî
tercümesiyle meşhur olan
Sâmânî veziri.

Emîrek diye anılan ve Ebû'l-Fazl Muhammed-i Bel'amî'nin oğlu olduğu için Bel'amî-yi Kûçek de denilen Ebû Ali-yi Bel'amî, Sâmânîler'den Abdülmelik b. Nûh'un (954-961) son zamanlarında vezir oldu ve Mansûr b. Nûh devrinde de (961-976) aynı görevde kaldı. İkinci hükümdar dönemindeki vezirliğini Alp Tegin sayesinde elde ettiği rivayet edilir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Gerdîzî'ye göre Cemâziyelâhîr 363'te (Mart 974) vezir iken ölmüştür. Utbî'ye göre ise, Nûh b. Mansûr tarafından 382'de (992) tekrar vezir tayin edilmiş ve aynı yıl görevinden ayrılmıştır. Ancak Utbî onun ölüm tarihini zikretmez. Muhtemelen 992-997 yılları arasında vefat etmiştir. Nizâmülmülk kendisinden yetenekli bir devlet adamı olarak söz eder.

Bel'amî, Mansûr b. Nûh adına yaptığı *Târîh-i Taberî* tercümesinde eseri büyük ölçüde kısaltmakla beraber başka hiçbir kaynakta bulunmayan bazı orijinal bilgiler de ilâve etmiştir. Bundan dolayı yeni Farsça'nın en eski örneği olan bu tercüme *Târîh-i Bel'amî* denilmiştir. Eserin Bel'amî'nin emriyle oluşturulan bir heyet tarafından çevirilmiş olması da muhtemeldir.

Târîh-i Bel'amî (Terceme-i *Târîh-i Taberî*) ilk defa 1291'de Leknev'de tek cilt halinde yayımlanmış, daha sonra İran tarihine ait bölümleri Muhammed Cevâd Meşkûr tarafından neşredilmiştir (Tahran 1337 hş.). Ayrıca Melikû's-şuarâ

Bahâr'ın tashihleri (Tahran 1341) ve Mucetbâ Minovî'nin önsözleriyle tekrar yayımlanmıştır (Tahran 1345 hş.). Muhammed Rûşen de bazı notlar ve bir fihrist ekleyerek eseri *Târîhnâme-i Taberî* adıyla üç cilt halinde neşretmiştir.

Târîh-i Bel'amî Vâhidî-yi Belhî tarafından 928'de (1522) Doğu Türkçesi'ne, birkaç defa daha meçhul kişiler tarafından *Taberî-i Kebîr Tercümesi* adıyla üç cilt (1260 baskısı beş cilt) halinde Osmanlı Türkçesi'ne çevirilmiş ve 1260, 1288, 1290, 1292, 1327-1328 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. Eserin Farsça yazma nüshalarındaki farklılıklara Türkçe tercümelerinde de rastlanır (bu tercümelerin yazmaları için bk. Babinger, s. 74, not 2). Eser Türkçe dışında tam olarak L. Dubeux tarafından *Chronique d'Abou Djafar Tabari... traduit sur la version persan d'Abou 'Ali Muhammed Bel'ami* (I, Paris 1836) adıyla ve M. H. Zotenberg tarafından hemen hemen aynı adla iki defa Fransızca'ya çevirildiği gibi (I-IV, Paris 1867-1874) bazı bölümleri İngilizce'ye de tercüme edilmiştir. Ayrıca Arapça ve Urduca'ya da çevirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülcebbar el-Utbî, *Târîhu'l-Yemînî*, Kahire 1287, I, 170; Gerdîzî, *Zeynû'l-aşbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 163; Hândmîr, *Düstûrû'l-vüzerâ* (nşr. Sa'îd Nefîsî), Tahran 1317 hş., s. 113-114; *Mucmelû't-tevârîh ve'l-kışâş* (nşr. Bahâr), Tahran 1318 hş., s. 180; Bahâr, *Sebk-i Şinâsî ya Târîh-i Tetavvûr-i Nesr-i Fârsî*, Tahran 1337 hş., I, bk. İndeks; Browne, *LHP*, I, 368 vd.; W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion*, London 1928, bk. İndeks; a.mlf., "Bal'amî", *JA*, II, 465; Safâ, *Edebîyyât*, I, 618-619; Storey, *Persian Literature*, I, 61-65; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (trc. Nurettin Bayburtluğil), İstanbul 1981, s. 303-304, 306, 307; R. Levy, *An Introduction to Persian Literature*, New York 1969, s. 50-52; Babinger (Üçok), s. 74; Muhammed Rûşen, *Târîhnâme-i Taberî*, Tahran 1366 hş., I, Mukaddime, s. 14, 29; D. M. Dunlop, "Bal'amî", *Et*² (İng.), I, 984; a.mlf., "Bel'amî", *İDMİ*, IV, 798-800; Dj. Halegh; Motlagh, "Amîrak Bal'amî", *Elr*, I, 971-972.

TAHSİN YAZICI

BEL'AMÎ, Ebû'l-Fazl

(أبو الفضل بلعمي)

Ebû'l-Fazl Muhammed
b. Muhammed et-Temîmî
(ö. 329/940)

Sâmânî veziri.

Doğum tarihi bilinmemektedir. Yine bir Sâmânî veziri olan oğlu Ebû Ali-yi Bel'amî'den ayırdedilmesi için Bel'amî-yi Bûzûrg diye de anılmaktadır. Temîm kabi-

lesine mensup bir Arap veya aynı kabilenin İran asıllı bir mevlâ*sı olduğuna dair rivayetler vardır. Ebû'l-Fazl'ın dedeleri, Mesleme b. Abdülmelik'in Anadolu gazâlarına (738-741) katıldıkları ve bu sırada fethedilen Bel'am'a yerleştikleri için Bel'amî nisbesiyle meşhur olmuşlardır. Başka bir rivayete göre ise ailesi Kuteybe b. Müslim'in Türkistan seferine katıldığı ve o tarihten beri Merv'in Bel'amân köyünde yaşadığı için bu nisbeye almıştır. Daha sonra Bel'amî ailesi Sâmânîler devrinde Buhara'ya yerleşmiştir.

İyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Bel'amî, Ebû'l-Müveccih Muhammed b. Amr ve fakih Muhammed b. Nasr'dan hadis ve fıkıh okudu ve özellikle inşâ'da temayüz etti. Sâmânî Emîri İsmâil b. Ahmed'in (892-907) hizmetine girdiğine dair rivayetler İslâm tarihi kaynaklarınca teyit edilmemektedir. Bel'amî büyük bir ihtimalle 309'da (921) Ebû'l-Fazl b. Ya'kûb en-Nisâbü'rî'den sonra II. Nasr b. Ahmed'in veziri oldu. Aynı yıl Hasan b. Kâsım ed-Dâî-İlelhak adına Tûs yakınlarında isyan eden Leylî b. Nu'mân'a, ertesi yıl Taberistan'da ayaklanan Deylemlî Mâkân b. Kâkî'ye, 933'te Rey ve Cibâl hâkimi Harâdâv b. Ziyâr'a karşı girişilen askerî harekâta önemli görevler üstlendi. Bu arada 929 ve 932 yıllarında Buhara'da meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasında da büyük gayretler sarfetti. Diplomatik faaliyetleriyle de dikkati çeken Bel'amî, Kirman hâkimi Ebû Ali Muhammed b. İlyâs ile Emîr Hüseyin b. Ali Mervezî'nin hapisneden kurtarılmasını sağladı. On altı yılı aşkın bir süre vezirlik yaptıktan sonra 938'de bu görevi Ebû Ali Muhammed Ceyhânî'ye bıraktı. 10 Kasım 329'da (14 Kasım 940) vefat etti.

Bel'amî ilim adamlarını ve başta Rûdekî olmak üzere birçok şairi teşvik ve himaye etmiş, ayrıca Buhara ve Merv'de yaptırdığı eserler ve diğer imar faaliyetleriyle de tanınmıştır. *Keykâvus* (Kâbûs-nâme, s. 127) Bel'amî'den yetenekli bir devlet adamı olarak sözeder. Bel'amî'nin yazdığı ve Sâmânî hükümdarlarının emir ve kararlarını ihtiva eden *Tevkî'ât-ı Bel'amî* adıyla meşhur mecmua, o dönemlerde iyi bir kâtip olabilmek için mutlaka okunması gereken eserler arasında sayılmaktaydı.

Ayrıca *Telkîhu'l-belâğa* ve *Kitâbü'l-Makâlât* adlı iki eserinden daha bahsedilmekteyse de bunlar günümüze kadar gelmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Esedî-yi Tûsî, *Luğat-ı Fûrs* (nşr. Abbas İkbāl), Tahran 1319 hş., s. 90, 181; Dihhudâ, *Luğatnâme*, I, 721; Gerdîzî, *Zeynül-aḥbâr* (nşr. Muhammed Nâzım), Berlin 1928, s. 30, 32; Keykâvus b. İskender, *Ḳābûs-nâme* (nşr. R. Levy), London 1951, s. 127; Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. D. S. Morgoliouth), Leiden 1912, II, 90; Yâkût, *Mu'cemül-büldân*, I, 90; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, VIII, 125, 263, 278; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 292; Sübkî, *Ṭabaḳāt*, II, 170-171; Nâsirüddin Münşî, *Nesâ'imü'l-eshâr* (nşr. Celâleddin Urmevî), Tahran 1337 hş., s. 146-147; Mirza Muhammed-i Kazvînî, *Bîst Makâle* (nşr. Abbas İkbāl), Tahran 1313 hş., II, 22-23; W. Barthold, "Bel'amî", *IA*, II, 465-466; D. M. Dunlop, "Bal'amî", *El²* (İng.), I, 984-985; C. E. Bosworth, "Bal'amî Abu'l-Faḫr Moḥammad", *Elr*, III, 573-574; *DMF*, I, 27.

AYLA DEMİROĞLU

BELATİ

(البلى)

Ebü'l-Feth Osmân b. İsâ
b. Mansûr el-Edîb en-Nahvî
(ö. 599/1202)

Arap şairi, dil âlimi ve edip.

524'te (1130) Musul'a yakın Belat kasabasında doğdu. Büleytî diye de anılmaktadır. Çocukluğu ve ilk tahsili hakkında çok az bilgi vardır. Kaynaklarda onun nahiv ilmini Ebû Nizâr Hasan b. Sâfî el-Bağdâdî ve İbnü'd-Dehhdân Said b. Mübârek'ten tahsil ettiği zikredilmektedir. Daha sonra Şam'a giderek orada öğretimle meşgul oldu. Mısır Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından fethedilince (567/1171) Kahire'ye gitti. Selâhaddîn-i Eyyûbî kendisine maaş bağlayarak onu Kahire'de Fustat Camii'nde nahiv dersleri, bazı kaynaklara göre nahivle birlikte kiraat dersleri vermekle görevlendirdi. Bundan sonra şöhreti yayılan Belatî, 19 Safer 599 (7 Kasım 1202) tarihinde vefatına kadar bu görevi yürüttü. Yalnızlığı sevmesi ve bu yüzden tek başına yaşaması sebebiyle ölümü ancak üç gün sonra farkedilebildi.

Belatî zevk ve eğlenceye düşkün bir kişi idi. Sultanlara fazla iltifat etmeyişi dışında devrinde beğenilen bir yanı yoktu. Bununla beraber Arap dili ve edebiyatı ile tarih ilminde otorite idi. Nahivde Basra ve Küfe ekollerini birleştirmiştir. Aruz ilmini de iyi bilen Belatî aynı zamanda iyi bir şairdi. Çeşitli konularda ve değişik nazım şekillerinde şiirler yazmıştır. Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kâtibi, daha sonra veziri olan Kâdî el-Fâzıl'ı methettiği müveşşah* tarzındaki kasidesi meş-

hurdur. Bu kasidede Kâdî el-Fâzıl'ın, meslektaşları Câhiz, İbn Abbâd ve İbnü'l-Amîd'den daha üstün olduğunu iddia eder.

Belatî aruz, Arap dili ve edebiyatı ile hat sanatı ve dinî konularda eserler vermiştir. Ancak "el-Harbâviyye" adlı kasidesi dışında bugüne ulaşan herhangi bir eseri bilinmemektedir. Bu kaside Abdülilâh Nebhân (*MMLADm*, s. 354-378) ve Hannâ Cemil Haddâd tarafından (*el-Mevrid*, s. 279-292) neşredilmiş, yazma nüshaları hakkında da bilgi verilmiştir. Kaynaklarda zikredilen eserleri ise şunlardır: *el-'Arüzü'l-kebir*; *el-'Arüzü's-şagîr*; *el-'İzâtü'l-mûkızât*; *en-Neyyir fi'l-'Arabîyye*; *Aḥbârü'l-Mütenebbî*; *el-Müstezâd 'ale'l-müstecâd min (fi) fe'alâti'l-ecvâd*; *İlmü eşkâlî'l-haṭ*; *et-Taşhîf ve't-tahrîf*; *Ta'İllül-'ibâdât (ḳurâ'ât)*.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemül-üdebâ*, XII, 141-167; a.mlf., *Mu'cemül-büldân*, I, 484; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 443-447; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhür-ruvât*, II, 344; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 150-151; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 135-136; Brockelmann, *GAL*, I, 302-303; *Suppl.*, I, 530; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 375; Kehhâle, *Mu'cemül-mû'ellifîn*, VI, 267; C. Zeydan, *Âdâb*, III, 55; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 420-422; Abdülilâh Nebhân, "el-Ḳasîdetü'l-Harbâviyye", *MMLADm*, XLVII (1972), s. 354-358; Hannâ Cemil Haddâd, "el-Ḳasîdetü'l-Harbâviyye", *el-Mevrid*, XII/3, Bağdad 1983, s. 279-292; Moh. Bencheneb — [A. Ateş], "Müveşşah", *IA*, VIII, 866-868; Ch. Pellat, "al-Balatî Abu'l-Faḫr 'Uḥmân", *El² Suppl.* (İng.), s. 123-124.

SELAHATTİN KIYICI

BELÂTÜŞŞÜHEDÂ

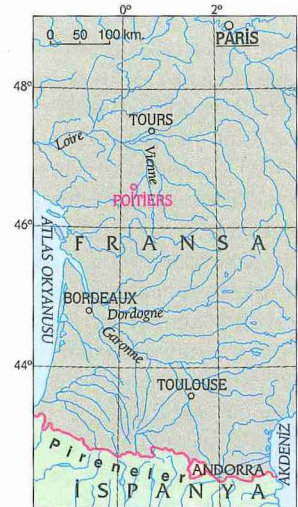
(بلاط الشهداء)

Abdurrahman el-Gâfiki
kumandasındaki İslâm ordusuyla
Charles Martel'in emrindeki
Frank kuvvetleri arasında Poitiers
yakınlarında meydana gelen savaş
(114/732).

Pirene sıradağlarını aşarak Avrupa üzerinden İstanbul'u fethetme ve oradan Suriye'ye uzanma fikri müslümanların Hz. Osman zamanından beri takip ettikleri bir askerî strateji idi. Mûsâ b. Nusayr'dan sonra Endülü'steki İslâm ordularına başkumandan tayin edilen Hür b. Abdurrahman es-Sekafî 717-718 yıllarında Pirene dağlarını aşmış, Merovenjien hânedanına mensup kumandanlarla Aquitania asilzadeleri arasındaki çekişmelerden faydalanarak Fransa içlerine başarılı seferler düzenlemişti. Yerine

geçen Semh b. Mâlik el-Havlânî de bu akınları sürdürerek başarılı sonuçlar elde etti.

Kuzey Avrupa üzerine düzenlenen sonuncu ve en büyük sefer ise Abdurrahman el-Gâfiki tarafından gerçekleştirilmiştir. Abdurrahman savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra Frank topraklarına girdi ve Roncevaux Boğazı'ndan Pireneler'i aşarak Bordeaux şehrine doğru ilerledi. Dordogne nehrî kıyısında karşılarına çıkan Aquitania Dükü Eudes'ü yendi ve Bordeaux'yu yağma etti. İslâm ordusu daha sonra kuzeye doğru ileri harekâtına devam ederek güzergâhındaki kaleleri ele geçirdi ve zengin ganimetlere sahip oldu. Nihayet Poitiers şehrini de zaptedip Franklar için çok önemli bir dinî merkez olan Tours'a yaklaştı. Hristiyanlar Saint Martin'in mezarının bulunduğu bu şehre sayısız adaklar yüklemişlerdi. Dük Eudes eski düşmanı olmasına rağmen Merovenjien hânedanının saray nâzırı Charles Martel'e başvurarak ondan acele yardım istedi. Charles durumun vahametini kavrayıp derhal harekete geçti. İki tarafın öncü kuvvetleri Clain ve Vienne nehirlerinin birbirlerine kavuştuğu noktada karşı karşıya geldiler. Bu ilk çatışmadan sonra Abdurrahman el-Gâfiki güneye, Poitiers ile Tours arasındaki ovaya çekildi ve askerlerini savaş düzenine soktu. Taraflar Poitiers'in 20 km. kuzeydoğusunda bugün Moussais-la-Bataille denilen yerde savaşa hazır vaziyette yedi gün beklediler. Bu süre içinde karşılıklı olarak ok atmanın dışında ciddi bir çatışma olmadı. Nihayet sekizinci gün hafif süvari birliklerinden oluşan İslâm ordusu hücumu geçti, fakat birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenmiş zırhlı Frank birliklerinin saf-

Belâtüşşühedâ